

УДК 342.34

DOI <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2023.4.7>**Галина ПРИШЛЯК**

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права, Львівський інститут ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом», вул. Мазепа, 29, м. Львів, Україна, 79059

ORCID: 0000-0002-7056-4210

Halyna PRYSHLIAK

Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Law, Lviv Institute of Private Joint-Stock Company «Higher education institution «Interregional Academy of Personnel Management», 29, Mazepa str., Lviv, Ukraine, 79059

ORCID: 0000-0002-7056-4210

**КОНТРОЛЬ НАРОДУ
В ПИТАННЯХ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ В УКРАЇНІ****PEOPLE'S CONTROL OVER THE IMPLEMENTATION
OF ENVIRONMENTAL RIGHTS IN UKRAINE**

У статті розглядається поняття контролю народу як суспільно-політичного явища, що є важливим для реалізації екологічних прав в державі. Охарактеризовано праці вітчизняних та зарубіжних вчених щодо виникнення та розвитку народного контролю у вищезгаданій сфері. Зроблено висновки про те, що дуже мало наукових праць, які б розглядали поняття важливості контролю народу як окремого правового інституту, та, який відіграє неабияку роль у реалізації екологічних прав у державі. Тому необхідно глибше опрацювати дану проблему, яка є на сьогоднішній день дуже актуальною, особливо у часі воєнного стану.

Ключові слова: влада, демократія, контроль народу, екологічні права, держава, екологічний контроль.

The article examines the concept of people's control as a socio-political phenomenon which is important for the implementation of environmental rights in the State. The author characterises the works of domestic and foreign scholars on the emergence and development of people's control in the above-mentioned area. It is concluded that there are very few scientific works which would consider the concept of the importance of people's control as a separate legal institution, and one which plays a significant role in the implementation of environmental rights in the State. Therefore, it is necessary to study this issue in more depth, which is very relevant today, especially during martial law.

The problem of people's control, the importance of which is indisputable for the realisation of environmental rights in the State, is one of the most complex, significant and fundamental issues in the theory of the State and law. Theoretical comprehension and development of practical recommendations for solving this problem is a prerequisite for effective scientific management of social processes.

Scientific research on ensuring people's control concerns both the whole range of problems of its organisation and functioning, and the organisational and legal foundations of state building related to financial, logistical support, ecology, protection of citizens' rights, observance of law and order, ensuring public safety, etc. To varying degrees, the issues of citizens' control over the exercise of their rights, including environmental rights, are considered in scientific and educational literature in connection with the analysis of the problems of state-building. These issues are reflected not only in the works on administrative law and public administration, but also in those relating to general problems of the theory of state and law. However, despite their great importance and relevance, the problems of theory and practice of the importance of people's control in the exercise of environmental rights have not yet received sufficiently complete and thorough coverage in both foreign and domestic legal literature.

Key words: government, democracy, people's control, environmental rights, state, ecological control.

Вступ. Наукові дослідження щодо забезпечення контролю народу стосуються як усього комплексу проблем його організації і функціонування, так і організаційно-правових засад державного будівництва, пов'язаних з фінансовим, матеріально-технічним забезпеченням, екологією, захистом прав громадян, дотриманням правопорядку, гарантуванням громадської безпеки тощо. Тією чи іншою мірою питання контроль-

ної діяльності громадян у сфері реалізації прав, зокрема екологічних, розглядаються у науковій та навчальній літературі у зв'язку з аналізом проблем державного будівництва. Ці питання відображено не лише у працях, присвячених адміністративному праву та державному управлінню, а й у тих, що стосуються загальних проблем теорії держави і права. Та незважаючи на їх велике значення та актуальність проблеми теорії та практики

важливості контролю народу в реалізації екологічних прав, все ще не отримали достатньо повного та ґрунтовного висвітлення як у зарубіжній, так і у вітчизняній юридичній літературі.

Мета статті – визначення важливості контролю народу у реалізації екологічних прав, розглядаючи як проблему науки теорії держави та права.

Проблема контролю народу, важливість якого є беззаперечною для реалізації екологічних прав в державі, належить до найбільш складних, значущих та засадничих питань у теорії держави і права. Теоретичне осмислення й напрацювання практичних рекомендацій щодо розв'язання цієї проблеми – необхідна умова ефективного наукового управління суспільними процесами.

Сьогоднішній стан екології є досить плачевним. Оскільки війна внесла величезні корективи у даній сфері. Тому обговорення основних проблем в реалізації екологічних прав є чи не найважливішою проблемою, а здійснення контролю народу за їх реалізацією – чи не найкращий спосіб щодо їх застосування у правильному руслі.

То ж слід відзначити, що перш за все потрібно охарактеризувати поняття контролю народу, який є одним із видів суспільного контролю, що полягає у спостереженні громадян за діяльністю органів державної влади, їх посадових осіб, а також аналізі та перевірці цієї діяльності, що спрямований на запобігання, виявлення та припинення дій, які спричиняють порушення прав та законних інтересів людини, в тому числі і екологічних. Крім того, контроль є важливим чинником формування громадянського суспільства та й тим елементом, який забезпечує взаємозв'язок державної влади та народу, що в свою чергу, є необхідною умовою будівництва демократичної та правової держави.

Важливо наголосити, що ще до початку незалежності нашої країни, багато державно-правових питань у теорії держави та права були заборонені для дослідження. Але, з моменту прийняття таких важливих документів, як Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. [1], Акта проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 р. [2], а згодом і прийняті 28 червня 1996 р. Конституції України [3] – все це дало поштовх і стало фундаментальним до створення власної самостійності, громадянського суспільства та формуванню нової правової свідомості в громадян, а від так – народження і розвитку сучасної української держави.

Наріжним каменем фундаментального підходу до теоретико-правового дослідження важливості контролю народу у реалізації екологічних прав повинна стати вихідна теза, в якій формулюється та сама абстрактна категорія, що дає можливість простежити розвиток уявлень від абстрактного до конкретного. Тому слід починати з визначення сутності контролю народу, як звичайного поняття, порівнюючи його з тим, що трактується загальною теорією соціального управління.

Так, філософи тлумачать поняття «соціальний контроль» як таке, що відображає сукупність тих процесів у соціальній системі (суспільстві, соціальній групі та ін.), за допомогою яких забезпечується слідування визначеним правилам діяльності, а також дотримання певних обмежень поведінки, порушення яких негативно впливає на функціонування системи. Соціальний контроль забезпечує відповідну організацію суспільного життя, адекватну встановленим у суспільстві правилам поведінки учасників суспільних відносин. Через такий контроль реалізується принцип зворотного зв'язку в управлінні суспільними процесами чи системами. У процесі розвитку і ускладнення суспільних відносин розвивається і ускладнюється також і структура соціального контролю, вдосконалюється його механізм, зростає його значення у функціонуванні всіх його систем. Така гнучкість механізму соціального контролю з виникненням нових умов та завдань у процесі суспільного розвитку є важливою передумовою соціального прогресу [4, с. 146].

Юристи, особливо фахівці з адміністративного права, розглядають контроль як важливу функцію управління. Так, на думку О.Ф. Андрійко, контроль є елементом державної влади, а контрольні відносини мають владний характер. Учена характеризує призначення державного контролю, констатує, що держава через певні організаційні форми і структури створює систему контролю, нагляду, перевірки виконання чинних норм і правил, усунення та недопущення відхилень від визначених параметрів [5, с. 30].

Ю.П. Битяк вважає контрольну діяльність одним з важливих способів забезпечення законності і дисципліни в державі та суспільстві, функцією держави та її органів. На думку вченого, ця функція може бути методом державного управління, спрямованим на забезпечення належної поведінки службовців державних органів та їх апарату, громадян, юридичних осіб, може сприяти усуненню недоліків в управлінській діяльності, створенню належного порядку у відносинах між

суб'єктами управління, чіткому виконанню законів, інших нормативно-правових актів [6, с. 216].

Оцінюючи значення громадського контролю в становищі й розвитку громадянського суспільства, В. Селіванов підкреслював: «Лише за умови розвиненої політичної й правової культури демократичного громадянського суспільства, яке не просто на законній, а, насамперед, правовій основі контролює державну владу, державно організоване суспільство в змозі як обмежувати, так і самообмежувати державні імперативні адміністративно-командні прагнення» [7, с. 254]. Цього властиво досягти, як справедливо зазначає О.І. Сушинський, коли «саме народ і має контролювати як свою (самоконтроль, внутрішній контроль), так і їхню (мета – контроль, зовнішній контроль) діяльність, тобто посередництвом контролю здійснювати окремий вид публічної влади – контрольну владу» [8, с. 375].

Певним чином положення про контроль народу відображено у колективній монографії за редакцією Н.М. Оніщенка, О.В. Зайчука, де здійснено комплексний аналіз сутності, структури, особливостей формування та функціонування інституту прав людини в умовах демократичного суспільства, а також висвітлено сучасні тенденції розвитку інституту прав людини, наголошено на засобах захисту прав та свобод людини, що є важливою передумовою реалізації народом його владно-контрольних повноважень [9, с. 65].

Таким чином, можна констатувати, що екологічний контроль народу є тим інструментом, що допомагає зупинити катастрофу у даній сфері. Проте слід зробити його ефективним, тобто, мова йде не уникання покарання з боку порушників, зацікавлення у модернізації своїх потужностей бізнесом, реагування та попередження зі сторони кожного на надзвичайні екологічні ситуації тощо.

Польська дослідниця Кароліна Запольська пише, що у питаннях, пов'язаних з вищезгаданими діями, основний акцент слід зробити на:

1) моніторингу забруднення повітря, води та ґрунту та проводити спеціальні контрольні-вимірні дослідження;

2) інформування населення відповідними органами держави про прийняття рішень щодо забруднення, а також оповіщення у разі виникнення конкретної загрози;

3) ліквідація наслідків небезпеки в рамках рятувальних операцій;

4) просвітницька та освітня діяльність щодо небезпеки небезпечних речовин;

5) проекти з відновлення довкілля до природного стану [10].

Підсумовуючи вищевикладене, слід наголосити на тому, що військові дії внесли зміни в соціально-економічному житті України та принесли низку нових загроз, у тому числі екологічних. Як наслідок, все більше уваги приділяється питанню реалізації екологічних прав людини й громадянина у цей непростий для нашої країни час. Таким чином, важливість контролю народу у різних сферах державної та суспільної діяльності, зокрема екологічної, не викликає сумнівів, а його рівень відповідає показнику розвитку демократії, інститутам громадянського суспільства, їх впливу на органи державної влади. Контроль з боку суспільства покликаний підвищити відповідальність держави перед громадянами за свої рішення та за досягнення взятих на себе державних зобов'язань, а також гарантувати належну реалізацію прав та свобод, зокрема екологічних.

Висновки. Отже, проаналізовані роботи вітчизняних та зарубіжних авторів дають можливість зробити висновки про те, що в сучасній історіографії все ще немає окремої наукової праці, присвяченої комплексній розробці на монографічному рівні проблемі контролю народу як окремого правового інституту. На жаль, висвітлено лише окремі питання, пов'язані з даним поняттям. Тому, на нашу думку, потрібно глибше опрацьовувати дану проблему, яка є на сьогоднішній день дуже актуальною, адже побудова демократичної, соціальної та правової держави неможлива без контролю народу за реалізацією екологічних прав та свобод людини й громадянина, враховуючи воєнний стан на території нашої країни.

Література:

1. Декларація про державний суверенітет від 16 липня 1990 р. Відомості Верховної Ради УРСР. 1990. № 31. Ст. 429.
2. Акт проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 р. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 38. Ст. 502.
3. Конституція України від 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
4. Соціальна філософія [Електронний ресурс] : навч. посіб. для самост. роботи аспірантів / В. О. Ананьїн, В. В. Горлинський, О. О. Пучков, О. В. Уваркіна ; за ред. д. філос. н., проф. В. О. Ананьїна. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, Вид-во «Політехніка», 2021. 299 с.

5. Андрійко О.Ф. Державний контроль в Україні: організаційно – правові засади. Київ : Наукова думка, 2004. 300 с.
6. Битяк Ю.П. Державна служба в Україні: організаційно-правові засади: монографія. Харків : Право, 2005. 303 с.
7. Селіванов В. Право і влада суверенної України: методологічні аспекти. Київ : Видавничий Дім Ін Юре, 2002. 724 с.
8. Сушинський О. І. Контроль у сфері публічної влади: теоретико-методологічні та організаційно-правові аспекти: монографія. Львів : ЛРІДУ УАДУ, 2002. 468 с.
9. Проблеми реалізації прав і свобод людини й громадянина в Україні: монографія / за ред. Н.М. Оніщенко, О.В. Зайчука. Київ : ТОВ Юридична думка, 2007. 424 с.
10. Karolina Zapolska. Bezpieczeństwo ekologiczne jako element bezpieczeństwa narodowego RP. URL: https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/bitstream/11320/13516/1/K_Zapolska_Bezpieczenstwo_ekologiczne_jako_element_bezpieczenstwa_narodowego.pdf

References:

1. Declaration of State Sovereignty of 16 July 1990. 1990. № 31. Art. 429. [in Ukrainian].
2. Act of Declaration of Independence of Ukraine of 24 August 1991. 1991. № 38. Art. 502. [in Ukrainian].
3. Constitution of Ukraine of 28 June 1996. 1996. № 30. Art. 141. [in Ukrainian].
4. Social philosophy [Electronic resource] : a textbook for independent work of graduate students / V. Ananin, V. Horlynskyi, O. Puchkov, O. Uvarkina ; edited by Doctor of Philosophy, Professor V. Ananin. Kyiv : Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute, Polytechnic Publishing House, 2021. 299 с. [in Ukrainian].
5. State control in Ukraine: organisational and legal principles. Kyiv: Naukova Dumka, 2004. 300 с. [in Ukrainian].
6. Bytyak Y.P. Civil service in Ukraine: organisational and legal principles: monograph. Kharkiv: Pravo, 2005. 303 с. [in Ukrainian].
7. Selivanov V. Law and power of sovereign Ukraine: methodological aspects. Kyiv: In Yure Publishing House, 2002. 724 с. [in Ukrainian].
8. Sushynskyi O. Control in the sphere of public authority: theoretical, methodological and organisational and legal aspects: a monograph. Lviv: LRIDU UADU, 2002. 468 с. [in Ukrainian].
9. Problems of realisation of human and civil rights and freedoms in Ukraine: monograph / edited by N.M. Onishchenko, O.V. Zaychuk. Kyiv: Yurydychna Dumka LLC, 2007. 424 с. [in Ukrainian].
10. Karolina Zapolska. Environmental protection as an element of national security of the Republic of Poland. Retrieved from https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/bitstream/11320/13516/1/K_Zapolska_Bezpieczenstwo_ekologiczne_jako_element_bezpieczenstwa_narodowego.pdf [in Polish].